

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՍՀ ԼՈՒՍՅՈՂԿՈՄՍՑ
ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՎԱՐՉՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ԾՐԱԳԻՐ

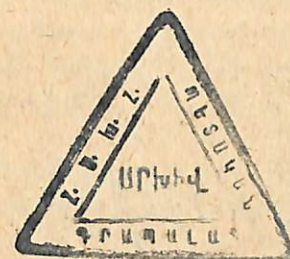
V—X ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ԳԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՍՀ ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՄՈՍՏ
ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԳՊՐՈՅՆԵՐԻ ՎԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ԾՐԱԳԻՐ

V—X ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Տեխ. խմբագիր՝ Հ. ԿՈԹՈՂՅԱՆ
Մրբագրիչ՝ Ի. ՎԱՐԳՆԱՅԱՆ

Բ Ա Յ Ա Տ Ր Ա Կ Ա Ն

Նորհրդային դպրոցի յուրաքանչյուր առարկայի ծրագիրը պետք է կազմված լինի հաջորդական սխեմամով հետևաբար՝ «մայրենի լեզվի ծրագիրը պետք է ապահովի իսկապես սխեմատիկ և ճշտորեն սահմանափակված գիտելիքների մի ամփոփ շրջանի յուրացում»։ (Համ Կ (բ) Կ Կ.Կ.՝ 1932 թ. ոգոստոսի 25-ի վորոշումից)։ Այդ հիմունքով այս ծրագրում ամեն մի հաջորդ դասարանի կուրսը կառուցված է նախորդ դասարանների ծրագրի հիման վրա, կազմելով նրա սխեմատիկ շարունակությունը։ Ուստի վոչ լրիվ միջնակարգ դպրոցի 5-10-րդ դասարանների ծրագիրը կազմվել է հաշվի առնելով ցածր դասարաններում անցած նյութը։ 1-4-րդ դասարանների ծրագրի համաձայն՝ 5-րդ դասարանը մանող յերեսան պետք է գիտենա տարրական քերականություն (պարզ ընդարձակ նախադասություն վերլուծություն, պարզ հոլովում և խոնարհում, ծանոթություն խոսքի բոլոր մասերին, պարզ բառակազմություն), ուղղագրություն գլխավոր հիմունքները, պետք է ունենա գրելու և խոսելու տարրական ունակությունները և տիրապետի կարդալու տեխնիկային։

5-10-րդ դասարաններում մեր աշակերտը պիտի անցնի հայոց լեզվի սխեմատիկ քերականությունը, ամբողջ ուղղագրությունը և կատարելապես տիրապետի գրավոր և բանավոր խոսքին։ Այդ նկատի առնելով 5-7-րդ դասարաններում տրվել է քերականության, գրավոր և բանավոր խոսքի ու գրքով աշխատելու ծրագիր։

5-րդ դասարանում քերականությունը պետք է սկսել 3-4-րդ դասարաններում սովորած պարզ ընդարձակ նախադասության կրկնողությամբ։ Այդ արվում է այն նպատակով, վոր ձևաբանությունը անցնելու համար ոգտագործվի պարզ նախադասության շարահյուսությունն, առանց վորի ձևաբանությունն անհասկանալի և անմատչելի կլինի։ Պետք է հիշել, վոր մեթոդիկայի տեսակետից ձևաբանության ուսուցման առանցքը պարզ նախա-

11-285219p

Գլավիտի լիազոր Պ—4186	Պատվեր № 113	Թուղթ № 2
	Տիրաժ 5000	
Յերևան,	Պետամալարանի տպարան	Տերյան № 68

դասութեան շարահյուսութիւնն եւ վորովհետեւ ձեւաբանական կա-
տեգորիաներից հոլովումն ու խոնարհումը հասկանալի յեն
միայն նախադասութեան մեջ, այլ կերպ կատարելի չոր վերացա-
կանութիւնն եւ փորձալիզմ:

Հնչյունաբանութիւնից աշակերտները 1-4-րդ դասարան-
ներում ծանօթացել են միայն ձայնավոր եւ բաղաձայն հնչյուն-
ներին: Այդ քիչ եւ անհրաժեշտ եւ ուսուցանել բաղաձայնների
խմբավորումն ըստ արտաբերման տեղի եւ ըստ վորակի (ըստ
աղմուկի եւ ձայնալարերի մասնակցութեան չափի): վորովհետեւ
ուղղագրութեան ուսուցման կապակցութեամբ անհրաժեշտ եւ լի-
նում բացատրելու, վոր մի շարք դեպքերում վորոշ հնչյունների
աղբեցութեամբ, իբրեւ լեզվական որինաչափութիւն, միեւնոյն
որդանների մասնակցութեամբ արտասանվող տարբեր վորակի
հնչյունները փոխարինվում են միմյանցով (դ-թ, բ-փ, գ-ք, ձ-ց
ջ-չ, զ-խ, ը-ռ):

Բառակազմութեան ուսուցումը կատարելիս պիտի հաշվի
առնել, վոր 1-4-րդ դասարաններում յերեխաներն ընդհանուր
գաղափար ունեն հոլովման եւ խոնարհման մասին, հետեւաբար
կարող են տարբերել ածանցը թեքական վերջավորութիւնից:
Պետք եւ բացատրել, վոր բառի հիմնական իմաստ պարունակող
մասը արմատն եւ, իսկ ածանցը՝ մասնիկ, վոր միեւնոյն արմա-
տից նոր բառեր եւ կազմում, մինչդեռ հոլովման եւ խոնարհման
վերջավորութիւնները նոր բառեր չեն կազմում, այլ վորոշում
են բառի պաշտոնը նախադասութեան մեջ: Բառակազմութիւնը
սովորեցնելիս անհրաժեշտ եւ նախաձանցների եւ վերջաձանցների
աղյուսակներ կազմել, ինքնուրույն կերպով նոր բառեր կազմե-
լու վարժութիւններ կատարել եւ այլն: Բառակազմութեան լավ
յուրացումը բազմապատկում եւ աշակերտի բառապաշարը, վոր
մեծապէս ոժանդակում եւ լեզվի ուսուցման մնացած բաժիններին:

Հոլովման եւ խոնարհման ուսուցումը պետք եւ կատարել
նախադասութիւնների միջոցով: Հոլովները բացատրելիս պետք
եւ առաջնորդել նրանց արտահայտած հիմնական իմաստով, վորի
լավ յուրացումից հետո՝ յուրացնել տալ նաեւ հոլովակերտ վեր-
ջավորութիւնները: Այս վերջինների հետ պետք եւ կապել հոլո-
վումները: Ամեն մի հոլովում առանձին պետք եւ անցնել եւ դա-
սարանական ու տնային գրավոր վարժութիւններով յուրացնել
տալ ըստ ամենայնի:

Խոնարհումը եւ խոնարհման վերաբերվող բոլոր հասկացո-

ղութիւնները (դերբայ, ժամանակ, յեղանակ, դեմք, թիվ, խո-
նարհում, սեռ, կերպ, բայերի անկանոն խոնարհում) նույնպէս
պետք եւ նախադասութեան միջոցով սովորեցնել: Իբրեւ որինակ
ընտրած նախադասութիւնները պետք եւ լինեն կոնկրետ միտք
արտահայտող եւ տվյալ քերականական հասկացողութիւնը ցայ-
տուն կերպով դրսևորող: Որինակ՝ բայերի խոնարհման անցյալ
կատարյալ ժամանակը սովորեցնելիս պետք եւ ընտրած նախադա-
սութեան մեջ գործածվի կանոնավոր բայ (գրել, խոսել, գնալ եւ
այլն) եւ վոչ յերբեք՝ ածանցավոր կամ անկանոն բայ (ուտել
եւ այլն):

Քերականական կանոնը սովորեցնելով չի սպառվում քերա-
կանութեան ուսուցումը: Յուրաքանչյուր կանոն սովորեցնելիս
ուսուցիչը պետք եւ բերի որինակներ, գրի գրատախտակին եւ բա-
ցատրելուց հետո առաջարկի աշակերտներին նույն ձևի որինակ-
ներ բերել ինքնուրույն կերպով, ապա դասագրքից եւ վարժու-
թիւնների գրքից ընտրելով համապատասխան հատվածներ,
վարժութիւն կատարել տալ թե դասարանում եւ թե տանը:
Վորոշ բաժինների ուսուցման համար (որինակ՝ դերանուն, մակ-
բայ) անհրաժեշտ եւ նախ որինակները գրել գրատախտակին, ա-
շակերտների ոգնութեամբ վերլուծել, բացատրել եւ ապա յեղրա-
կացութիւն հանելով՝ ձևակերպել կանոնը կամ սահմանումը:
Քերականութեան կանոնն անգիր անելը դեռ չի նշանակում քե-
րականութիւն գիտենալ. մինչեւ աշակերտն այդ կանոնը կիրա-
ռելով չկարողանա ճանաչել եւ վերլուծել բառը տեքստի մեջ,
կանոնը չպետք եւ համարել յուրացված: Հետեւաբար քերականա-
կան գրավոր եւ բանավոր վարժութիւնները պետք եւ համարել
քերականութեան (ուրեմն եւ լեզվի ուսուցման) ամենակարևոր
մոմենտներից մեկը:

Բարդ նախադասութեան ուսուցման համար անհրաժեշտ եւ
ոգտագործել աշակերտների ծանոթութիւնը պարզ ընդարձակ
նախադասութեան հետ եւ դրա հիման վրա ծավալել շարահյուսու-
թեան գիտելիքների խորացումը:

Կետագրութիւնը պետք եւ բացատրել շարահյուսութեան
կապակցութեամբ, յուրաքանչյուր կետ հիմնավորելով շարահյու-
սորեն, առաջնորդելով վոչ թե ձևական մոմենտով (որինակ,
«վոր-ից առաջ գրվում եւ ստորակետ» — վոր սխալ եւ), այլ իմաս-
տային եւ քերականական սկզբունքով:

7-րդ դասարանում հիմնականում ավարտվում եւ քերակա-

նությունը: 8-րդ, 9-րդ և 10-րդ դասարաններում կատարվում է քերականական գիտության ամփոփում և համակարգում, առանձնապես խորացնելով կետադրության ուսուցումը:

Քերականության առանձին կատեգորիաների ուսուցման համար պետք է նկատի առնել հետևյալ մասնակի դիտողությունները:

1. Նախադասությունն ուսումնասիրելիս պետք է բացատրել նրա հետևյալ հատկանիշները՝

ա) նախադասությունն արտահայտում է մի ամփոփ միտք (առանձին ամբողջական միտք),

բ) նախադասությունը հիմնականում արտահայտում է այն առարկան (անձ կամ իր), վոր գործում կամ լինում է և նրա գործողությունն ու յեղելությունը.

գ) նախադասությունն ունի յերկու գլխավոր անդամներ, վորոնք հիմնականում ձևավորում են միտքը.

դ) նախադասությունը հանդիսանում է խոսքի քերականորեն ձևավորված միավորը (համաձայնություն, խնդրառություն, շարադասություն):

2. Նախածանցներ պիտի համարել վոչ միայն ժըրտական նախածանցները (ապ, դժ, ան, տ), այլև արտ, գեր, հակ, համ, մակ, յենթ, ներ, տրամ, վեր և այլն:

3. Բառերը ածական պիտի համարել վոչ այն սկզբունքով, վոր նրանք ածվում, վրա յեն բերվում գոյականներին, այլ առաջնորդվելով բառերի արտահայտած իմաստով: Ըստ այսմ՝ ածականներ են այն բառերը, վորոնք իրենց ընդհանուր իմաստով արտահայտում են առարկայի հատկությունը, վերաբերությունը և ինչ նյութից լինելը (վորակական և հարաբերական ածականներ):

4. Դերանուններ են վոչ միայն այն բառերը, վորոնք փոխարինում են գոյականին, այլև ածականին, թվականին և մակբային:

Փոխարինում ասելով չպիտի հասկանալ, թե յուրաքանչյուր կոնկրետ գեպքում կարելի յե ասել, թե վոր գոյականին, ածականին կամ թվականին են փոխարինում դերանունները, այլ վոր՝ գերանուն նշանակում է կամ առարկա, կամ հատկություն, կամ գործողության պարագա, կամ թե թիվ, առանց, սակայն, անմիջականորեն ցույց տալու, թե ինչ առարկա յե, հատկություն է, թիվ է և այլն:

Պետք է կանգ առնել նաև այն դերանունների հոլովման վրա, վորոնք կամ յեղակի չունեն, կամ հոգնակի չունեն, այդպիսիները նախադասության մեջ պետք է գործածել այլ անդամներին հետ և կոնկրետ կիրառությամբ սովորեցնել:

5. Ըղծական կամ ժխտական դերբայ (այս տերմինը պայմանական է) պիտի համարել պայմանական յեղանակի ժըրտական խոնարհման անփոփոխ մասը. որինակ՝ չեմ գրի, չեմ կարգա: Պետք է բացատրել, վոր նախահոկոսները գրական լեզվի մեջ և մի քանի բարբառներում ասվում է՝ չեմ գրի, չեմ կարգա, բայց մեր գրական հայերենում վերջին հնչյունն ընկել է և գոյացել նոր (ըղծական) դերբայ:

6. Պետք է բացատրել, վոր բայի կերպեր կոչվում են բայի այն ձևերը, վորոնք խոնարհիչների (եղևալ) և բայահիմքի արանքում ածանց ընդունելով, միևնույն բայի արտահայտած գործողության կամ յեղելության կատարման մեկ ուրիշ կերպ են ցույց տալիս:

7. Մակբայ պիտի համարել այն բառերը, վորոնք միմիայն և կամ գերազանցապես բայի վրա յեն դրվում, արտահայտում են գործողության վորակը, չափը, ձևը և այլն: Մի շարք մակբայներ հեշտությամբ ստուգաբանվում են, ուստի պետք է բացատրել, վոր գրաբար լեզվի մեջ դրանք յեղել են թեքման ձևեր, վորոնք աշխարհաբարում գործածվել են վորպես սկզբնական ձև, փոխելով իրենց ձևաբանական կատեգորիան. որինակ՝ գրեթե = գրէ — թէ, համարյա = համարեա՝, իհարկե = ի հարկէ (բացառական հոլով), հարկավ (գործիական հոլով և այլն):

8. Կապ կոչվում են այն բառերը, վորոնք միացնում են լրացյալը լրացման հետ, մեծ մասամբ՝ ստորոգյալ հանդիսացող բառը լրացում կազմող բառի հետ: Կապը միանալով կապվող բառի հետ կազմում է լրացում: Կապերն առանձին վերցրած նախադասության անդամ չեն լինում: Պետք է բացատրել, վոր կապերից մի քանիսը նույնպես կազմվել են այլ խոռքի մասերի գրաբարյան թեք ձևերից. որինակ՝ շնորհիվ (գործիական հոլով), ղեպի = դէպի և այլն:

9. Շաղկապները կապում են նախադասության համադր անդամներն ու համադր նախադասությունները միմյանց հետ և լրացնող նախադասությունները գլխավորի հետ: Շաղկապը կապվող բառի հետ լրացում չի կազմում. նշանակում է իր արժեքով և նշանակությամբ հիմնովին տարբերվում է կապերից: Շաղկապները նույնպես նախադասության անդամ չեն լինում:

10. Մի շարք բառեր նախադասության մեջ կատարելով ուրիշ խոսքի մասերի պաշտոն, յերկարատև գործածության հետևանքով վերածվել են այլ խոսքի մասերի. որինակ՝ պարթև (ածական) — Պարթև (գոյական) հողաված (հարակատար գերբայ), հողաված (գոյական), մութ, խավար, հարվածային, Անուշ և այլն:

8-րդ դասարանից սկսվում է լեզվի տեսության և հայոց լեզվի պատմության տարրերի ավանդումը:

8-րդ դասարանում լեզվի պատմությունը պետք է կապել գրականության պատմության հետ, քանի վոր հենց այդ դասարանում էլ սկսվում է հայոց գրականության պատմությունը: Գրականության պատմությանը ներածականը առու ժամանակ պետք է զգալի չափով (շուրջ 4 ժամ) կանգ առնել նաև հայոց լեզվի պատմության խնդիրների վրա:

Այսպես, որինակ, յերբ խոսվում է գրաբարագիր գրականության մասին, պետք է խոսվի գրաբար լեզվի մասին: Առանձին նմուշներ պետք է բերել գրաբարից և ցույց տալ այն հիմնական տարբերությունները, վոր ունի գրաբարն աշխարհաբարի համեմատությամբ: Տարբերակն գաղափար տալով հայոց լեզվի ծագման մասին՝ պետք է հիշատակել հայերեն գրերի գյուտը, դիտելով այն վորպես կուլտուր-քաղաքական յերևույթ: Հիշատակել, վոր գրաբար լեզվի մեջ կան հնուց մնացած բազմապիսի փոխառություններ, վորոնք արտահայտում են հայ եթնիկական միավորի սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական հնագույն կապերը փոխառու ժողովուրդների հետ:

Աշխարհիկ գրականության մասին գաղափար տալիս պետք է հիշատակել նաև միջին հայերենը և փոքրիկ նմուշներով ցույց տալ նրա, գրաբարի և ժամանակակից հայերենի տարբերությունները, բացատրելով, թե ինչպես սոցիալ-պատմական հարաբերությունների վորոշ ետապը ծնունդ է տվել այդ հայերենին:

Այդ լեզվի մանրամասն ծանոթությունը պետք է, անհրաժեշտ է միայն միջնադարյան տաղերգուների նմուշների ընթերցանության կապակցությամբ ընդհանուր գաղափար տալ միջին հայերենի և աշխարհիկ գրական լեզվի մասին:

Հայոց նոր գրականության շուրջը կարդացած ներածության հետ պիտի կապել գրական հայերենների հրապարակ գալը, այդ գրական հայերենների հիմնական տարրերը (գրաբար, բարբառներ) և ապա այն քաղաքականությունը, վոր վարել է հայ

բուրժուական ինտելիգենցիան այդ լեզուն զարգացնելու բնագավառում: Հարկավոր է առանձնապես լուսարանել Միքայել Նալբանդյանի, իբրև հեղափոխական դեմոկրատիայի ներկայացուցչի դերը գրական լեզվի կերտման և հաստատման գործում: պետք է բացատրել այն հիմնական տարբերությունը, վոր կա մի կողմից Միքայել Նալբանդյանի և մյուս կողմից բուրժուական ինտելիգենցիայի մոտեցումները մեջ գրական լեզուն կերտելու հարցում:

9-րդ դասարանում պետք է հիշատակել հայերեն բարբառները և ծանոթություն տալ նրանց հիմնական տարրերի մասին: Թվարկելով յերեք ճյուղերի բարբառները, պետք է ցույց տալ բարբառների և գրական լեզվի հիմնական տարբերությունները:

10-րդ դասարանում խորհրդային գրականության կապակցությամբ մեր լեզվի մեջ ընդգծել այն նորը, վոր արդյունք է սոցիալիստական մեծ հեղափոխության և հանդիսանում է ժամանակակից գրական լեզվի առանձնահատկությունը, (հատկապես լեզվի այն կողմերը, վորոնք արտահայտում են նրա նոր, բարձր մշակույթը): Դրա հետ միասին պետք է բացատրել մեր լեզվի մեջ յեղած նոր փոխառությունները, համեմատելով այն նախահոկոսների գրական լեզվի կատարած փոխառությունների հետ:

Այստեղ պետք է ցույց տալ, թե ինչպես մեր գրական լեզուն արտահայտում է «ձեզով ազգային և բովանդակությամբ սոցիալիստական» կուլտուրայի ստալինյան թեզը:

Դրանից հետո պիտի բացատրել ընկ. Ստալինի դրույթը համաշխարհային միասնական լեզվի ստեղծման մասին:

Գրավոր և բանավոր խոսքի ուսուցումը 5—10-րդ դասարաններում կառուցվում է տարրական դպրոցի ծրագրի վրա, իբրև նրա շարունակությունը: 5—6 և 7-րդ դասարաններում տրվում է գրավորի տեսակներն ըստ հաջորդական դժվարության: Չեն հիշատակվում գրավորի այնպիսի տեսակներ, վոր կարելի չէ տալ տարրական դպրոցում: Յեթե տարրական դպրոցի գրավորների նպատակն է գերազանցապես ուղղագրություն սովորեցնել, ինչպես և շարագրելու տարրական ձևեր, ապա միջնակարգ և վոչ լրիվ միջնակարգ դպրոցներում գրավորների տիպերը նպատակ ունեն գերազանցապես շարագրել սովորեցնել, լրացնելով միաժամանակ ուղղագրական գիտության թերությունները: Ուստի 5, 6 և 7-րդ դասարաններում հերթական կերպով տրվում են շարագրության զանազան տիպերը, սկսած պարզ պլանի ոգնությամբ շարագրությունը գրելուց մինչև ամբողջական յերկերի գրա-

կան վերլուծութիւնը: Յերբ, սակայն, կնկատվի, վոր տվյալ դասարանը պահանջված մակարդակին չի համապատասխանում, ուսուցիչը պետք է ոգտագործի նաև 1—4 դասարանների գրավորների տիպերը: 8-րդ դասարանից սկսած գրավորները և նրանց տեսակները բղխում են գրականութիւնի պատմութիւնի նյութից և ուսուցումից: 5-7-րդ դասարաններում տրված են նաև քերականութիւնի գրավոր վարժութիւններ, վորոնց նյութը պետք է լինի քերականութիւնի այն բաժինը, կանոնը կամ սահմանումը, վորն ավանդվում է տվյալ որը, կամ տվյալ դասին:

5—7-րդ դասարանների հայոց լեզվին տրված ժամերի 50 տոկոսից ավելին պետք է տրամադրել քերականութիւնի: 5 և 6-րդ դասարաններում 6—որչալում առնվազն մեկ գրավոր պետք է տալ, չհաշված քերականական գրավոր վարժութիւնները և ստուգողական թերադրութիւնը:

7-րդ դասարանում պետք է տալ առնվազն յերկու վեցորչակում մեկ գրավոր:

Ծրագրում քերականութիւնն ու ուղղագրութիւնը, գրավոր և բանավոր խոսքը և գրքով աշխատանքը տրված են առանձին բաժիններով, բայց այդ չի նշանակում, վոր ուսուցումը պետք է կատարել հերթական կերպով, ըստ բաժինների:

Ընդհանրապէս, հայոց լեզվի դասը պետք է ընդգրկի զուգահեռ աշխատանքներ թե՛ քերականութիւնի բաժնից, թե՛ գրավոր ու բանավոր խոսքի և թե՛ գրքով աշխատելու բաժիններից:

Յերբեմն ել քերականութիւնի դասը, վոր հագեցած պետք է լինի գրավոր և բանավոր վարժութիւններով, պետք է հերթափոխի գրավոր խոսքի ուսուցմանը, գրքով աշխատանքին:

Ժ Ր Ա Պ Ի Ր

V — X ԴԱՍԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

5—րդ Դ Ա Ս Ա Ր Ա Ն

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Ն ա խ ա դ ա ս ու թ յ ու ն

Սոսքը վորպէս մտածութիւնի արտահայտութիւն, նախադասութիւն, նախադասութիւնի գլխավոր անդամները՝ յենթակա և ստորոգյալ, նախադասութիւնի մյուս անդամները վորպէս լրացումներ:

Բ. Հ ն չ յ ու ն ա բ ա ն ու թ յ ու ն

Բառ. վանկ. հնչյուն. տառ. հայերենի այբուբենը. ձայնավորներ և բաղաձայններ, հայերենի բաղաձայն հնչունների ստորաբաժանումները՝ ա) ըստ արտաբերման տեղի և բ) ըստ վորակի՝ ըստ աղմուկի ու ձայնալարերի մասնակցութիւնի չափի (ձայնեղ, խուլ և շնչեղ խուլ): Հնչյունափոխութիւն. տողադարձ:

Գ. Բ ա ո ա գ ի տ ու թ յ ու ն

Բառերի տեսակներն ըստ կազմութիւնի. արմատ և ածանց. պարզ բառեր, ածանցավոր բառեր, հայերենի կարևոր ածանցները, նորագոյն հապավումներ: Հիմք և վերջավորութիւն: Բառերի տեսակներն ըստ իմաստի և արտաքին հնչյունական կողմի՝ նույնանիշ, հականիշ, համանիշ համանուն բառեր:

Դ. Ուղղագրութիւն

Ը ձայնավորի ուղղագրութիւնը. յա, յու, յո, յե, այ, ոյ, ույ, եյ յերկհնչյունների ուղղագրութիւնը. յ ձայնակապի ուղղագրութիւնը: Իա և յա, իա, իե, իու, իո, յերկ ձայնավոր-

ների ուղղագրութիւնը: Բաղաձայնների ուղղագրութիւնը. ձայնեղների վերածվելը շնչեղ խուլերի. Բ և Ղ հնչյունների դերն այդ դեպքում: Ոտար բառերի ուղղագրութիւնը:

Ձ Ե Վ Ա Բ Ա Ն Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն

Պոսքի մասեր.— Գոյական, ածական, թվական, դերանուն, բայ, մակբայ, կապ, շղկապ և ձայնարկութիւն:

ԳՈՅԱԿԱՆ.— Առարկաներ, գոյականների գործածութիւնը նախադասութիւն մեջ. հատուկ և հասարակ գոյականներ. գոյականների հոլովումը և գոյականների առումները՝ անձ և առարկա. ուղղական, սեռական, տրական, հայցական, բացառական, գործիական և ներգոյական հոլովները և նրանց հիմնական ֆունկցիաները. գոյականների թիվը. հոլովումներ. Ի, ՈՒ, ԱՆ, ՅԱՆ, ՈՋ, ՈՐ, ՎԱ, Յ, հոլովումները, հարադիր գոյականների հոլովումը. գրաբար հոլովածիվերի ֆնացորդներ. գոյականակերտ ածանցները և նրանց ուղղագրութիւնը:

ԱԾԱԿԱՆ.— Ածականի տեսակները՝ վորական և հարաբերական. համեմատական աստիճաններ. ածականների գործածութիւնը նախադասութիւն մեջ. ածականի գործածութիւնը գոյականի հետ. ածականի հոլովումը. ածականի վերածումը գոյականի և ընդհակառակը. ածականակերտ ածանցներ (ային, ական, և այլն). ածականների ուղղագրութիւնը:

ԹՎԱԿԱՆ.— Թվականի տեսակները՝ քանական և դասական. թվականների գործածութիւնը նախադասութիւն մեջ. դասականների ածանցները. թվականների գործածութիւնը գոյականի հետ. թվականների հոլովումը. թվականների ուղղագրութիւնը:

ԴԵՐԱՆՈՒՆ.— Դերանունների տեսակները՝ անձնական, ցուցական, փոխադարձ, հարցական, հարաբերական, անորոշ, վորոշյալ, ժխտական, կամ բացասական. դերանունների գործածութիւնը նախադասութիւն մեջ: Դերանունների հոլովումը. անհոգական դերանուններ, անհոգնակի դերանուններ. դերանունների ուղղագրութիւնը:

Ձ ԲԱՆԱՎՈՐ ՅԵՎ ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍԹ

Հոգվածի գրական գեղարվեստական պարզ վերլուծութիւն (բանավոր). տեղեկատու գեղուցում (բանավոր), հոգվածի բովանդակութիւն գրավոր շարադրութիւն. հոգվածն ընդարձակելու և

համառոտելու գրավոր հմտութիւն. նախորոք մշակված պլանի ոգնութիւնը պարզ թեմայի մասին գրավոր շարադրութիւն (անցած նյութի, նոր ծանոթացած նյութի, կարգացած հոգվածի, կինոյում, թատրոնում և այլուր տեսածի ու լսածի շուրջը և այլն). ինքնակենսագրութիւն. պարզ բնութագրութիւն. քերականական և ուղղագրական գրավոր վարժութիւններ տանը և դասարանում. գործնական գրութիւններ (դիմում, հայտարարութիւն, և այլն). թելադրութիւն (բացատրական, ուսուցողական, ստուգողական): Միևնույն նյութը 1-ին, 2-րդ և 3-րդ դեմքերով գրավոր պատմելու հմտութիւն:

3. ԳՐԲՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Ծանոթութիւն գրքին՝ անուն, հեղինակ, հրատարակութիւն, հրատարակութիւն վայր, տարեթիվ, տիրաժ, առաջաբան, ցանկ, բաժիններ, գլուխ և այլն:

Ծանոթութիւն գրադարանից գիրք ստանալու կարգին. բացատրական և ուղղագրական բացատրանքներից ոգտվելու հմտութիւն. կարգացածի կարևոր և անհրաժեշտ տեղերն առանձնացնելու հմտութիւն:

6-րդ Դ Ա Ս Ա Ր Ա Ն

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԿԵՏԱԿՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Ձ Ե Վ Բ Ա Ն Ո Լ Թ Յ Ո Ւ Ն

Բայ.— Բայի ձևերը՝ դերբայական և յեղանակային. դերբայների տեսակները՝ անորոշ, անկատար, ապառնի, վաղապատար, հարակատար, յենթական և ըղձական. դրանց իմաստը և գործածութիւնը, բայի յեղանակային ձևը. դեմք, թիվ, ժամանակ, յեղանակ: Բայերի գործածութիւնը նախադասութիւն մեջ:

Պոնարհում. սահմանական, հրամայական, ըղձական, պայմանական կամ յենթադրական և հարկադրական յեղանակները, սահմանական յեղանակի ժամանակները, հրամայական յեղանակը, ըղձական, պայմանական և հարկադրական յեղանակների կազմութիւնը և ժամանակները, ուղղագրութիւն:

Բայի ել և ալ խոնարհումը (առաջին և յերկրորդ խոնարհում): Ուղղագրութիւն:

Բայի ժխտական խոնարհումը և նրա ուղղագրութիւնը,

բայի սեռերը՝ ներգործական, չեղոք և կրավորական. բայի կերպերն ըստ կազմության՝ սոսկական, կրավորական, պատճառական, բաղմապատկական. գալ, տալ, լալ, ուտել և լինել անկանոն բայերի խոնարհումը. եսալ, անալ, նել և չել վերջավորութուն ունեցող բայերի խոնարհումը. գլխավոր և յերկրորդական բաղադրյալ ժամանակներ:

Մակբայ.—Մակբայի տեսակները, մակբայի տարբերությունն ածականից. մակբայների կազմությունը և պատմական տեղեկություններ նրանց մասին. մակբայների գործածությունը նախադասության մեջ:

Կապ.—Կապերի տեսակները, նախադրություն և հետադրություն. դրանց հոլովական խնդրառությունները և գործածությունը. կապական բառեր, պատմական տեղեկություններ կապերի մասին:

Շաղկապ.—Շաղկապների տեսակները:

Ձայնարկություն.— Ձայնարկության առանձնահատկությունները խոսքի մյուս մասերի համեմատությամբ:

Խոսքի մասերի փոխադարձ փոխանցումները:

Նախադասության վերլուծությունն ըստ խոսքի մասերի:

Բ. ՇԱՐԱՀՅՈՒՄՈՒԹՅՈՒՆ

Մտածություն, խոսք, նախադասություն. պարզ և բարդ նախադասություն. պարզ նախադասության գլխավոր անդամները՝ յենթակա և ստորոգյալ, նրանց միասնությունն ու համաձայնությունը, համառոտ նախադասություն. ընդարձակ նախադասություն. զեղչված յենթակայով և զեղչված ստորոգյալով նախադասություններ. ընդարձակ նախադասության գլխավոր անդամների լրացումները: Յենթակայի լրացումները՝ վորոշիչ, հատկացուցիչ և բացահայտիչ. ստորոգյալի լրացումները՝ խնդիրներ և պարագաներ. ուղիղ և անուղղակի խնդիրներ. տեղի, ժամանակի, չափի ու քանակի, ձևի, պատճառի, հիմունքի և նպատակի պարագաներ: Հոլովների ֆունկցիաները: Սեռական և հայցական հոլովները հայերենում և նրանց առանձնահատկությունները: Լրացման լրացումներ. վորոշիչ, հատկացուցիչ, բացահայտիչ, կողմնակի խնդիրներ և պարագաներ. 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ և այլ աստիճանի լրացումներ. նրանց ֆունկցիան նախադասության մեջ: Կապակցություն (համաձայնություն և շարադասություն):

Հարցական, պատմողական, բացականչական և հրամայողական նախադասություններ. կետադրություն. կոչական բառով նախադասություններ. ձայնարկությունների գործածությունը բացականչական նախադասությունների մեջ, կետադրություն. միջանկյալ բառերով նախադասություններ. հաստատական և ժխտական նախադասություններ. կետադրություն:

Ջեղչված անդամներով նախադասություններ. անդամ և անհնարժեք նախադասություններ. համադաս կամ բաղմալի անդամներով նախադասություններ. կետադրություն:

2. ԲԱՆԱՎՈՐ ՅԵՎ ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍՔ

Բանավոր զեկուցում պլանով կամ կոնսպեկտով. շարադրություն մանրամասն գրավոր նախագիծ կազմել նախաբանով և վերջաբանով. գեղարվեստական յերկի գրավոր պարզ վերլուծություն. բանավոր և գրավոր պարզ համեմատական բնութագրություն. ինքնուրույն շարադրություններ (ստեղծագործական և այլն), գործադրելով լեզվի պատկերավորության միջոցները՝ համեմատություն, փոխաբերություն, մակղիր, այլաբանություն և այլն: Նկարագրական բնույթի ինքնուրույն գրավոր աշխատանքներ. գրել տպավորություններ՝ կարգացած գրքերից, տեսած կամ լսած յերեվոյթներից, ճանապարհորդությունից, եքսկուրսիայից և այլն: Մտագողական թելադրություն. քերականական գրավոր վարժություններ. գործնական գրություններ (արձանագրություն, տեղեկանք, ստացական):

3. ԳՐԱՎՈՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Կոնսպեկտ կազմելու հմտություն. սահմանված թեմայի շուրջ զանազան գրքերից ցիտատներ հավաքելու հմտություն:

7-րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. Շարահյուսություն

Բարդ նախադասություններ, միավորյալ նախադասություններ, բաղմալի յենթակայով և բաղմալի ստորոգյալով միյավորյալ նախադասություններ. կետադրություն:

Համադասական նախադասություններ. միջանկյալ նախադասություններ. կետադրություն:

Բարդ ստորադասական նախադասություններ. նրանց կազ-

մությունը. գլխավոր և յերկրորդական նախադասություններ. յերկրորդական նախադասությունները վորպես գլխավոր նախադասության անդամներին փոխարինողներ և լրացնողներ. նախադաս, միջադաս և վերջադաս յերկրորդական նախադասություններ. ստորադասական շարակապների գործածությունը:

Կետադրությունը բարդ նախադասություններում: Յերկրորդական նախադասությունների տեսակները: Դերբայական լրացումը. կողմնակի յենթակա և կողմնակի լրացումներ: Բարդ նախադասության վերածումը պարզի, դերբայական լրացման և կողմնակի յենթակայի միջոցով. դերբայների գործածությունն այս դեպքերում:

Քերականական վերլուծությունը ըստ նախադասության տեսակների, ըստ նախադասության անդամների և ըստ խոսքի մասերի:

Բ. Կետադրություն

Տրոհության, բացահայտության և առողանության նշանները. ստորակետի գործածության բոլոր դեպքերը. միջակետի և բութի գործածության բոլոր դեպքերը. գիծը և նրա գործածությունը հայերենում. բազմակետի, չակերտի, փակագծի, հարցականի, բացականչական և յեկարացման նշանների գործածությունը հայերենում:

2. ԲԱՆՎՈՐ ՅԵՎ. ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍՔ

Յելույթներ ռենհալիս կարողանալ թե կրճատումներով և թե բարդ մեջբերումներ կատարել. ցիտատներն ոգտադրվելու ունակության խորացումը. վերլուծական գրավոր շարադրություններ և համառոտագրություն: Գրական տեսակների գրավոր վերլուծությունը: Դասարանում մշակած ամբողջական յերկի գրական—գեղարվեստական գրավոր վերլուծություն: Գյուղի և քաղաքի սոցիալատական շինարարության զանազան մոմենտների գրավոր վերարտադրությունը (ինքնուրույն աշխատանք): Բնության նկարագրություններ: Ազատ թեմայով շարադրություն: Քերականական և պարզ վոճաբանական գրավոր վարժություններ: Ստուգողական թեկադրություն:

3. ԳՐԲՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Կարգացածի շուրջը թեգիսներ և բանաձևեր կազմելու հմտություն (յեզրակացություններ և առաջարկություններ): Բարդ և

ընդարձակ պլան կազմելու հմտություն. առձեռն բառարանից ոգտվելու վարժություն. կարգացած գրքերի բերվողքաֆիս կազմելու հմտություն:

8—րդ ԴԱՍԱՐԱՆ

1. ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՅԵՎ. ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հնչյունաբանության, բառագիտության և ձևաբանության համակարգումը:

Կետադրություն. — Կետադրության նշանակությունը գրավոր խոսքի համար:

Առողանության նշանները և նրանց գործածությունը. շեշտ, բացականչական նշան, հարցական նշան:

Բացահայտության նշանները և նրանց գործածությունը. — Բազմակետ, կախման կետեր, չակերտ, փակագիծ, անջատման գիծ, միացման գծիկ:

Տրոհության նշանները և նրանց գործածությունը. — Վերջակետ, միջակետ, ստորակետ, բութ, գիծ:

2. ԲԱՆՎՈՐ ՅԵՎ. ԳՐԱՎՈՐ ԽՈՍՔ

Ամբողջական գեղարվեստական յերկերի շուրջը գրավոր վերլուծական շարադրություններ. տիպերի վերլուծություն (գրավոր և բանավոր). գրողների բանավոր և գրավոր բնութագրություններ. գեղուցումներ կազմելու և կարգալու պրիմները (կոնսպեկտով և թեգիսով):

Առաջարկված թեմաների շուրջը շարադրություն գրելու հմտություն, գործադրելով պարզ հետադոտական բնույթի կրող յեղանակներ. նկարագրություններ, ուրվագծեր, ստուգողական թեկադրություն:

3. ԳՐԲՈՎ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Գրքի մշակման ու ոգտագործման լիակատար գիտություն. կոնսպեկտ, տեքստուալ (բնագրային) կոնսպեկտ, պլան (պարզ և ընդարձակ), համառոտություն, ցիտատներ (քարտային սխեմա):

Յերկու և ավելի աղբյուրներից ոգտվելու ունակություն. մատենագրական (բերվողքաֆիկ) և այլ ուղղիցույցներից ոգտվելու հմտություն. բառարաններով աշխատելու ունակություն:

9-Ր Դ Դ Ա Ս Ա Ր Ա Ն

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ, ԳՐԱՎՈՐ ՅԵՎ ԲԱՆԱՎՈՐ ԽՈՍԷ

Շարահյուսության համակարգումը՝ համառոտ, ընդարձակ, պարզ, բարդ, միավորյալ, համադասական և բարդ ստորադասական նախադասություններ. կետադրություն. կանգ առնել առանձնապես ստորակետի գործածություն վրա. վոճաբանություն տարրեր. ռեֆերատներ կազմելու վարժություն. հեղինակների մասին գրավոր շարադրություն. գրական-գեղարվեստական յերկերի գրավոր և բանավոր համեմատական բնութագրություններ. ստուգողական թեղադրություններ:

10-Ր Դ Դ Ա Ս Ա Ր Ա Ն

Քերականության, ուղղագրության և կետադրության ամփոփումը: Բանավոր գեղուցումներ և գրավոր ռեֆերատներ կազմելու հմտություն. գրողների համեմատական բնութագրություններ (գրավոր և բանավոր), գրական հոսանքների բնութագրում և համեմատություն. քերականական գրավոր վարժություններ. քերականական խնդիրների լուծում. ստուգողական թեղադրություն:

ԼԵԶՎԻ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ

ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐՐԵՐ

8-Ր Դ Դ Ա Ս Ա Ր Ա Ն

«Լեզուն նույնքան հին և, վորքան և գիտակցությունը. լեզուն հենց գործնական, ուրիշ մարդկանց համար գոյություն ունեցող, ուրեմն ինձ համար ևս գոյություն ունեցող իրական գիտակցություն է» (Մարքս), «Լեզուն մարդկային հաղորդակցության կարևոր միջոց» (Լենին), լեզվի ինչպես և գիտակցության ծագումը «Ուրիշ մարդկանց հետ հաղորդակցելու անհրաժեշտությունից ու կարիքից»: Տարբեր լեզուների փոխազդեցությունները, նմանություններն ու տարբերությունները: Լեզուն վորպես զարգացման յենթակա սոցիալ-պատմական յերևույթ: Փոխառյալ բառերը և փոխառությունն սոցիալական պատճառները. հին փոխառություններ (յեկեղեցի, կաթողիկոս, բազին, դժոխք, մարգարե), նոր փոխառություններ (տրակտոր, կոլեկտիվ, ռադիո, կոմբայն, արտել և այլն):

Գրաբար լեզուն և միջին հայերենը վորպես ֆեոդալական հասարակության տարրեր շրջանների գրական լեզուներ: Միջին հայերենով գրված յերկերն ու նրանց տեսակները:

Հայ բուրժուական հասարակության կազմակերպման շրջանը. աշխարհաբարը վորպես գրական լեզվի և բարբառների միասնություն: Աշխարհաբարի և գրաբարի պայքարը 19-րդ դարի կեսերին. գրական աշխարհաբարը գրական հայերենի հաստատման հիմնական պատճառները: Նալբանդյանի և Նազարյանի լեզվագիտական ըմբռնումները: Աշխարհաբար գրականին նախորդող շրջանները. «Հյուսիսափայլ»-ի դերը նոր գրական լեզուն որինակացնելու և կերտելու ասպարեզում: Հայոց գեղարվեստական գրականության դերը գրական հայերենի զարգացման և տարածման գործում:

Նախահոկտեմբերյան գրական հայերենի ուղղագրությունը և նրա բնույթը:

9-Ր Դ Դ Ա Ս Ա Ր Ա Ն

Հայերենի բարբառների հիմնական բաժանումը ԿԸ, ՈՒՄ, և ԵԼ (ԵՍ) ճյուղերի. հայերենի բարբառների պարզ թվարկումն ու գաղափար նրանց մասին:

Գրական լեզվի և բարբառների փոխհարաբերությունը. հայ գրական լեզվի արևելյան և արևմտյան ճյուղերի տարբերությունները:

10-Ր Դ Դ Ա Ս Ա Ր Ա Ն

Սոցիալիստական մեծ հեղափոխություն և Հայաստանի խորհրդայնացումը:

Հայերենի ուղղագրության ռեֆորմը և նրա բնույթը:

Ձևով ազգային, բովանդակությամբ սոցիալիստական կուլտուրայի զարգացման ստալինյան դրույթը: Հայոց լեզվի զարգացման նոր ետապը Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո:

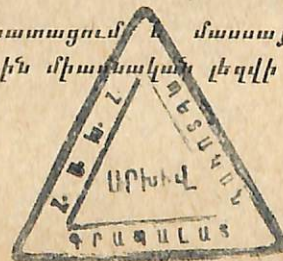
ա) Նոր բառերի ստեղծում.

բ) Բառակազմության նոր ձևերի ստեղծում.

գ) Բառերի իմաստի փոփոխություն.

դ) Բուրժուա-կղերական աշխարհայացք արտահայտող բառերի մահացում.

յե) Լեզվի դեմոկրատացում և մասսայականացում: Ընկ. Ստալինը համաշխարհային միասնական լեզվի հարցի մասին:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0977615

3 СЕН. 1937

410

11
28521

ԳԻՆԸ 40 Կող.

30

ПРОГРАММА
АРМЯНСКОГО ЯЗЫКА
для V—X классов.

ГИЗ Арм. ССР. Ереван, 1937 г.